

دانشگاه الزهراء (س)

دانشکده ادبیات، زبان‌ها و تاریخ

پایان‌نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته زبان و ادبیات فارسی

عنوان

سبک‌شناسی ترجمه قرآن قدس

استاد راهنما

دکتر سهیلا صلاحی مقدم

دانشجو

رویا مسعودی

تیر

1391

دانشکده ادبیات، زبان‌ها و تاریخ

پایان‌نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته زبان و ادبیات فارسی

عنوان

سبک‌شناسی ترجمه قرآن قدس

استاد راهنما

دکتر سهیلا صلاحی مقدم

استاد مشاور

دکتر فاطمه علائی رحمانی

دانشجو

رویا مسعودی

تیر 1391

رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ (بقره/127)

تقدیم به ساحت مقدس آقا امام زمان عجل الله تعالی فرجه شریف

و همه شهدای گمنام تاریخ

و تقدیم به همسر مهربانم که پویایی و بالندگی ام را مدیون اویم

و فرزندان از جان عزیزترم که طعم گس غیبت و حضور کمرنگ من را

با حضور پر رنگ خود شیرین نمودند.

سپاس نامه

سپاس وستایش فراوان نثار یگانه معبود بزرگ هستی که نعمتش را بر من ارزانی داشت و این همان توفیق بخشیدن بود که در این روزگار بی تمرکز و پرتفرقگی و کمبود فراغ بال و درست نبودن دل به این عبد عاشق -عاشق نامه ی وحی الهی- این فرصت و جرأت و حداقل بضاعت را ارزانی فرمود که از سر کارهای دنیوی برخیزم و در بهشت مینوی بنشینم.

شکسته وار به درگاهت آمدم که طبیب به مومیایی لطف توام نشانی داد(حافظ)

سپاس فراوان نثار بزرگوارانی که در هر وهله از این مسیر همراهان و راهنمایان دلسوز من بودند. بی شک به سرمنزل مقصود رسیدن این پژوهش بی همراهی، همدلی و یاری این بزرگواران ممکن نبود: نخست استاد فرزانه و ارجمند سرکار خانم دکتر سهیلا صلاحی مقدم که راهنمایی هایشان راهگشای من در این مسیر بود. همواره در تمام مراحل با صبر و حوصله پذیرای من بودند و توصیه های ارزنده شان روشنگر راه من بود.

و استاد بزرگوارم سرکار خانم دکتر فاطمه علائی رحمانی که توفیق مشاوره با ایشان در این مسیر را داشتم. در تمام مراحل صبورانه سئوالات مرا پاسخ گفتند و کمک های ارزشمندشان چراغ روشن این راه دشوار بود.

همچنین از استادان محترم گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه الزهراء(س) که از گنجینه ی دانششان همواره بهره مند بوده ام صمیمانه سپاسگزارم.

بی گمان هرگونه نقطه ی قوت این رساله مرهون کمک ها و راهنمایی های این دو بزرگوار است و به همان سان هرگونه کاستی متوجه نگارنده است که هنوز در ابتدای راه پژوهش و تحقیق تا رسیدن به قله های رفیع دانش فرسنگ ها فاصله دارد.

امید که موافق تدبیرشان شود تقدیر.

چکیده

سبک‌شناسی مطالعه‌ی زبان یک اثر برای پیدا کردن سبک آن است. سبک‌شناسی بر مبنای زبان‌شناسی، شکل (Form) اثر را تجزیه و تحلیل می‌کند. به این معنی که با ابزارهای زبان‌شناسی به تجزیه و تحلیل زبان یک اثر می‌پردازد. حال اگر زبان آن اثر دارای گونه‌های متفاوتی از زبان باشد، یعنی دو یا چند واژه‌ی متفاوت یک معنی را انتقال دهند این واژه‌ها نسبت به هم گونه‌های سبکی محسوب می‌شوند. مطالعه بر روی آنها که بیشتر دیدگاه زبان‌شناسانه دارد گونه‌های سبکی هر اثر را مشخص می‌کند.

یکی از کتاب‌های کهن و ارزشمند در زمینه‌ی قرآن، قرآن مترجم قدس است. پژوهش در چگونگی ترجمه این قرآن مترجم می‌تواند پرده از بسیاری مجهولات تحول زبان فارسی بردارد. مترجم قرآن قدس کوشیده است تا به زبانی روان (ولی متأثر از گویش منطقه‌ای) کلام خدا را به بهترین نحو به هم‌زبانان و هم‌کیشان خود منتقل کند. در این راستا از بر ساختن لغات برای مفاهیم دینی که مترجمان اولیه برای ترجمه‌ی متون دینی به آن نیاز داشته‌اند ناگزیر بوده و گاه خود به وضع لغت دست‌یازیده است. ترکیبی و پیوندی بودن زبان فارسی این دستمایه را در اختیار او نهاده است تا لغات تازه وضع کند. این رساله ضمن معرفی این ترجمه، سعی دارد بر اساس نظریه‌ی سبک‌شناسی شمیسا به بررسی ویژگی‌های آوایی، لغوی، صرفی و نحوی این ترجمه‌ی عظیم بپردازد. تا از یک سو ویژگی‌های زبانی و شکل بیرونی اثر نشان داده شود. و از سوی دیگر هم‌شکلی‌ها و مشترک‌های آن با فارسی میانه روشن گردد.

کلید واژه: قرآن مترجم قدس، سبک‌شناسی، ساختار زبانی

فهرست مطالب:

ک	مقدمه
1	فصل اول: سبک شناسی: مفاهیم، نظریه ها و کلیات
2	تاریخچه پیدایش سبک
3	تعاریف سبک
8	مکاتب سبک شناسی
8	سبک شناسی توصیفی
8	سبک شناسی نقش گرا
8	سبک شناسی تکوینی
9	سبک شناسی ساختاری
9	سبک شناسی بافتی
10	نظریه پردازان سبک شناسی در ایران
16	نثر فارسی
16	انواع نثر
17	ویژگی های نثر مرسل
18	نثر ترجمه های قرآن کریم
19	پیشینه ی ترجمه ی قرآن کریم
22	مشکلات ترجمه ی قرآن کریم
23	معرفی ترجمه قرآن قدس

24	..... مبنای پژوهش حاضر
25	..... ساختار متن
26	..... خصوصیات زبانی
27	..... بلاغت
28	..... فصل دوم: سطح زبانی
30	..... (1) مختصات آوایی
32	..... 1-2-الف) همگون سازی
40	..... 1-2-ب) ناهمگون سازی
41	..... 1-2-ج) فرایندهای ساخت هجا
42	..... (2) مختصات لغوی
54	..... 2-2-الف) استعمال لغات پهلوی و فارسی میانه
66	..... 2-2-ب) لغات مهجور و ناآشنا
79	..... 2-2-ج) استعمال برخی از کلمات عربی به جای فارسی معمول
81	..... 2-2-د) استعمال لغات عربی
83	..... 2-2-ه) لغات در معانی خاص
83	..... 2-2-و) ساختن مصدر با یاء مصدری از کلمات عربی
84	..... 2-2-ی) کثرت پسوند کاف
85	..... (3) مختصات صرفی و نحوی (دستور زبان)
86	..... 1-3-2) اسم
87	..... 1-3-2-الف) اسم های ذات و معنی

88	..... 2-3-1-ب) اسم های معرفه و نکره
91	..... 2-3-1-ج) جنس : مذکر و مؤنث
92	..... 2-3-1-د) تعدد : مفرد و جمع
97	..... گروه اسمی
97	..... وابسته های اسم
98	..... 2-3-2) صفت
98	..... وابسته های پیشین
98	..... 2-3-2-الف) صفات اشاره
99	..... 2-3-2-ب) صفات پرسشی
100	..... 2-3-2-ج) صفات شمارشی
103	..... 2-3-2-د) صفات نامشخص (میهم)
104	..... وابسته های پسین
105	..... 2-3-2-ل) صفات بیانی فاعلی
108	..... 2-3-2-ن) صفات بیانی مفعولی
110	..... 2-3-2-ه) صفات بیانی ساده
112	..... 2-3-2-و) صفات بیانی لیاقت
113	..... 2-3-2-ی) صفات برتر
116	..... 2-3-3-ضمیر
117	..... 2-3-3-1) ضمائر شخصی
117	..... 2-3-3-1-الف) ضمیر شخصی منفصل

122	..... 1-3-3-2 (ب) ضمیر شخصی متصل
124	..... 2-3-3-2 ضمائر موصولی
126	..... 3-3-3-2 ضمائر پرسشی
128	..... 4-3-3-2 ضمائر مبهم
128	..... 5-3-3-2 ضمائر مشترک
129	..... 4-3-2 فعل:
130	..... 1-4-3-2 ماده: مضارع، ماضی، نقلی (مجهول)
136	..... 2-4-3-2 شناسه ها
147	..... 3-4-3-2 باب: گذرا، ناگذر، مجهول
150	..... 5-4-3-2 نشانه های نهی و نفی و استمرار و تأکید
152	..... 6-4-3-2 پیشوندهای فعلی
154	..... 7-4-3-2 فعل مرکب
157	..... 8-4-3-2 عبارت فعلی
162	..... 5-3-2 حروف
162	..... 1-5-3-2 حروف اضافه
168	..... 2-5-3-2 حروف ربط
172	..... 6-3-2 قید
172	..... 1-6-3-2 قیدهای مختص
172	..... 2-6-3-2 قیدهایی که ریشه فعلی دارند
172	..... 3-6-3-2 قیدهای مشترک با اسم و صفت

176.....	فصل سوم: واژه سازی
177.....	3-1- واژه های بسیط
179.....	3-2- واژه های مشتق (وندها)
179.....	3-2-الف) پیشوندها
183.....	3-2-ب) میانوندها
184.....	3-2-ج) پسوندها
195.....	3-3- واژه های مرکب
198.....	3-4- عبارت ها
200.....	فصل چهارم: ویژگی های سبکی
204.....	نتیجه
206.....	منابع
210.....	نمودارها
225.....	واژه نامه

این رساله با عنوان «سبک شناسی ترجمه قرآن قدس» به بررسی ساختار زبانی، لغوی و نحوی

ترجمه ای کهن از قرآن می پردازد.

معرفی قرآن قدس

سخن ما درباره ی قرآنی است با ترجمه ی میان سطری به فارسی که در سال 1364 توسط علی رواقی تصحیح گردیده و در طبعی نفیس به چاپ رسیده است. نسخه ی خطی این قرآن در کتابخانه ی آستان قدس رضوی مشهد، به شماره 54 نگاهداری می شود.

خوشبختانه بخش بیشتر قرآن از دستبرد ایام محفوظ مانده جز چند صفحه که از اول و آخر آن مفقود شده است. بطوری که از آیه 213 سوره بقره تا آیه اول سوره الضحی را دربردارد. نام مترجم، کاتب، تاریخ و محل کتابت مشخص نیست. محقق محترم دکتر رواقی آن را با نام «قرآن قدس» به زیور طبع آراسته است.

این ترجمه ی میان سطری قرآن که واژه به واژه از عربی به فارسی ترجمه شده به دلیل برخورداری از ویژگی های زبانی خاص برای زبان شناسان زبان فارسی سندی گران بها به شمار می آید. کهنگی زبان این ترجمه، آن را به قرون اولیه ی دوره رشد و تکوین زبان فارسی دری منسوب می کند. زیرا سرعت تحول در زبان ادبی و زبان عامه (با توجه این که این ترجمه رگه هایی از گویش محلی و منطقه ای را دارد)، متفاوت است. زبان ادبی در هر دوره دستخوش تحولات عمده تری می گردد زیرا ادیب می کوشد تا به زبان معیار حکومتی نزدیک گردد و اندک اندک از به کار گرفتن گونه ها و گویش ها در نوشتن می کاهد و به این ترتیب از زبان مردم منطقه فاصله می گیرد. ولی زبان علمی و بخصوص ترجمه ی قرآن که زبان دینی مردم است به مردم و زبان عمومی جامعه توجه دارد لذا این گونه زبانها به سرعت تغییر نمی کنند و دیرتر تحول می یابند.

مسأله پژوهش

ترجمه های قرآن به فارسی از دیدگاه زبان شناسی و فرهنگ نگاری در مقایسه با دیگر متون فارسی، ارزش دوچندان دارند. بیشتر واژه های فارسی در این نوشته ها در برابر واژه های قرآنی و عربی قرار گرفته اند، از این رو دریافت معنی درست و دقیق آنها آسان ترمی شود. هرچند که تلفظ صحیح خیلی از آنها مشخص نیست، اما مسلم است که برای دستیابی به تاریخ زبان فارسی و چگونگی تحول آن در طول زمان شناخت این متون و ساختار واژگانی آن ضروری به نظر می رسد. و باید دانست که هر نوع پژوهشی که بخواهد درباره زبان فارسی صورت بگیرد چه در زمینه ی تاریخ زبان یا دستور تاریخی زبان فارسی و چه سبک شناسی بدون در نظر گرفتن این ترجمه های پر مایه قرآنی کاری است ناتمام.

ترجمه های قرآن به فارسی، آنها که مربوط به زمانهای دور می باشند، از نظر زبانی و بیانی نا هم خوانیهای فراوانی دارند که می توان در دو گروه عمده جای داد :

1. ترجمه - تفسیرهایی که در آنها، ضمن به کار گیری یک گونه زبانی ویژه، از زبان ادبی و گاه معیار هم بهره گرفته شده است. برای مثال: ترجمه تفسیر طبری و تفسیر کشف الاسرار و تفسیر ابوالفتح رازی و تفسیر نسفی و... را می توان نام برد. در این ترجمه - تفسیرها مترجم یا مترجمان کوشیده اند تا متن را به زبان رسمی یا معیار بنویسند تا خوانندگان بیشتری بتوانند از آن بهره ببرند.
2. ترجمه هایی از قرآن که تنها برای خوانندگان یک حوزه زبانی نوشته اند. از این رو مترجم کوشیده است تا در برابر هر یک از واژه های قرآنی از حوزه زبانی خویش واژه ای را برگزیند و برابر نهاده های او بیشتر حوزه ای و محلی است. در این راستا «قرآن قدس» بهترین نمونه برای این گروه از ترجمه های قرآن است.

هدف پژوهش

اگر بپذیریم که مترجم این ترجمه از حوزه زبانی خاصی برخاسته است، پس شناخت واژه‌ها و زبان آن حوزه می‌تواند هدف این پژوهش قرار گیرد. شناخت تاریخچه‌ی این گونه زبانی و ارتباطش با فارسی میانه و همچنین بررسی رنگ و بوی گونه‌ی زبانی هروی و سیستانی که در گوشه گوشه‌ی ترجمه‌ی قرآن قدس به چشم می‌خورد از دیگر اهداف این پژوهش محسوب می‌شود.

پیشینه پژوهش

پژوهش بر روی ترجمه‌های قرآن مستلزم دانستن و دیدن همه‌ی ترجمه‌های پیشین می‌باشد. زیرا برای آگاهی از اندیشه و ذهن و زبان ترجمانان دیگر بهره‌وری از ترجمه‌های پیش و پس از آن امری الزامی است. در ترجمه‌گران قرآن، گاهی از نهاده‌های مترجمان پیش از خود سود می‌جسته‌اند و گاه دریافت‌ها و برداشت‌های آنان را، دست‌مایه‌ی کار خویش قرار می‌داده‌اند. از این رو بهترین پیشینه برای پژوهش بر روی ترجمه‌ی قرآن قدس مقایسه‌ی یکایک و ویژگی‌های این ترجمه با دیگر ترجمه‌های کهن قرآن می‌باشد.

از جمله‌ی این ترجمه‌ها و تفسیرها که مقدمه‌ی آنها بیشتر در امر این پژوهش راهگشا بوده است، توضیحات دکتر علی رواقی است که در مقدمه‌ی ترجمه‌ی قرآن قدس، قرآن پاک و برگردانی کهن از قرآن کریم آورده است. در مقدمه‌ی این متون در مورد شباهت و آژگانی با پاره‌ای از متن‌های هم‌گونه و سنجش آن‌ها با فارسی میانه و برخی خصوصیات دستوری مطالب جامعی گفته شده است که در امر سبک‌شناسی و گونه‌شناسی راهنماست.

محمود براتی و مریم شعبانزاده مقاله‌ای با عنوان "قرآن قدس و کارکرد وندها" نوشته‌اند و در آن به ویژگی‌هایی که مربوط به وندها برای ساخت لغات می‌شود اشاره کرده‌اند و مثالهایی از متن ترجمه‌ی قرآن قدس آورده‌اند که در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته است.

مریم شعبانزاده مقاله ای با عنوان " قرآن قدس و گویش های محلی " در مجله ی زبان و ادبیات فارسی دانشگاه سیستان و بلوچستان چاپ نموده است و در آن از واژه های محلی که امروزه استعمال می شود و بازمانده از دوره های اولیه ی زبان فارسی می باشد بحث و گفتگو کرده است. علی رواقی مقاله ای با عنوان "گونه های مختلف زبان فارسی " دارد که در آن مثالهایی از ترجمه ی قرآن قدس آورده است.

نعمت الله ایرانزاده نیز در مقاله ای که با عنوان " نظریه های سبک شناسی در ایران " نوشته است، نظریات کلیه ی سبک شناسان ایرانی و تعاریفی را که آن ها از سبک ارائه داده اند به طور کامل و مبسوط مورد بررسی قرار داده و خلاصه ی آن را در جدولی گرد آورده است. که در این رساله از آن بهره گرفته شده است.

پایان نامه های فراوانی با عناوین بررسی ساختار زبانی و سبک شناسی متون مختلف زبان فارسی وجود دارد که بر اساس نظریات سبک شناسان ایرانی و غربی به رشته تحریر در آمده اند ولی هیچ پایان نامه ای که مستقیم ارتباطی با ترجمه ی قرآن قدس داشته باشد یافت نشد.

روش کار

این پژوهش با رویکرد سبک شناسانه در تلاش است ویژگی های اجزای کوچک تر متن و ارتباط آن ها با همدیگر را در این ترجمه ی عظیم از قرآن کریم نشان دهد.

فصل نخست به ارائه ی مفاهیم سبک شناسی می پردازد و نظریه های سبک شناسان ایرانی را معرفی می کند و از آن میان نظریه های دو تن - یدالله ثمره و سیروس شمیسا - را که قابلیت انطباق بیشتری با متن ترجمه ای مورد بررسی در این پژوهش را دارد بر می گزیند. با این وجود روش کار بر اساس نظریه ی سبک شناسی شمیسا، اما با توجه ویژه به دیگر نظریه پردازان و جمع بندی و انطباق کلی نظریه های این دو تن بنیان نهاده شد.

فصل دوم که از سه بخش تشکیل شده است به بررسی سطح زبانی این ترجمه ی کهن از قرآن

کریم می پردازد؛ در بخش اول که به ویژگی های آوایی اختصاص دارد، همگونی ، ناهمگونی و فرایندهای ساخت هجا را در متن ترجمه ای مورد مطالعه قرار می دهد و بخش دوم که به بررسی سطح لغوی اختصاص می یابد به ریشه یابی برخی لغات پهلوی و فارسی میانه و واژه های مهجور موجود در ترجمه قرآن قدس می پردازد و آن ها را با تفاسیر و متون فارسی دیگر مقایسه می نماید و در بخش سوم مفصل در مورد مقوله ی دستوری و مباحث دستور تاریخی مطرح شده در متن پرداخته می شود. و بر اساس اجزای تشکیل دهنده جمله که عبارتند از: اسم، صفت، ضمیر، فعل، حرف و قید در محور همنشینی و جانمایی به بررسی می پردازد.

به علت ساخت واژه های بی شماری که در این متن به کار رفته فصل سوم به واژه سازی اختصاص داده می شود و در آن واژه های بسیط و مرکب و وندهای به کار رفته در این متن ترجمه ای جداگانه مورد بررسی قرار می گیرد.

در فصل چهارم به ویژگی های سبکی و اختصاصات ترجمه ای که در متن ترجمه ی قرآن قدس آمده است می پردازد.

به غیر از فصل دوم که جامعه ی آماری برای آن در نظر گرفته شده است، در سایر مباحث از کل ترجمه ی قرآن قدس برای شاهد مثال استفاده می شود. در فصل دوم ابتدا با توجه به بخش های پیش بینی شده نکات مورد نظر انتخاب و شمرده می شوند و پس از آن دسته بندی می شوند و به ترتیب بسامد از بیشترین به کمترین مورد تحلیل و بررسی قرار می گیرند.

کلیه ی نمودارها ی آماری متن، در پایان رساله به صورت پیوست قرار گرفتند، تا امکان مراجعه ی سریع به آن ها به راحتی فراهم شود.

یکی از مشکلات کار حجم وسیع واژه های ناشناخته و نوع گونه ی زبانی - گونه ی هروی، سیستانی -

این متن ترجمه ای می باشد؛ همنشینی واژگان پهلوی، فارسی و عربی در کنار یکدیگر با ساخت های

متنوع بسیار چشمگیر است. برای بررسی تک تک این واژه ها تا آنجا که وقت اجازه می داد به تفاسیر قرآنی و متون فارسی و متن های فارسی میانه در دسترس مراجعه شده است. فهرست کاملی از تمام واژگان و عبارات و افعال ترجمه ی قرآن قدس بدون تکرار استخراج و به ترتیب الفبا در انتهای این رساله آورده می شود.

فصل اوّل

سبک شناسی

تعاریف و کلیات

فصل اول: سبک شناسی: مفاهیم، نظریه ها و کلیات

تاریخچه پیدایش سبک شناسی

مفهوم سبک از دیرباز در ذهن شعرا و نویسندگان وجود داشته است. شاعران و نویسندگان قدیم ایران در آثار خود لغاتی چون طرز، شیوه، سیاق، رسم و ... را تقریبا مترادف با آن چه امروزه ناظر بر واژه ی سبک است آورده اند. ولی تعریف روشنی از آن به دست نداده اند. نظریه پردازان معاصر ایرانی و غربی تعاریفی از سبک ارائه کرده اند و انواعی برای آن در نظر گرفته اند، هرچند این تعاریف نیز دقیق و کامل نیست.

جرجانی در دلائل الاعجاز در بیان نظریه ی نظم می گوید: " هر نحو و نظم خاص زبانی بینش خاصی را ارائه می دهد " (نقل از شمیس، 21:1384)

از میان شاعران کهن مولانا مکررا به این معنی که سخن نو، زبان نو می طلبد اشاره کرده است:

نیست مثل آن، مثال است این سخن   قاصر از معنی نو حرف کهن

مثنوی، دفتر سوم، ب 1155

همچنین رشید و طواط گاهی از شیوه ی فلان شاعر دم زده است و سخن خاقانی در مورد

عنصری آنجا که می گوید:

ز ده شیوه کان شیوه ی شاعریست   به یک شیوه شد داستان عنصری

مرا شیوه ی خاص و تازه است و داشت   همان شیوه ی باستان عنصری

نه تحقیق گفت و نه وعظ و نه زهد   که حرفی ندانست از آن عنصری

(نقل از بهار، 20:1369)

پیداست که خاقانی نیز به طرز شعر گفتن و " نوع " شعر نظر داشته و این هردو را مترادف با سبک به کار برده است.

از عهد صفویه در کتب تذکره به مفاد معنی " سبک " برمی خوریم.

سبک شناسی: مفاهیم، نظریه ها و کلیات

واژه ی "سبک" برای نخستین بار در مقدمه ی کتاب مجمع الفصحای رضا قلی خان هدایت در کنار واژه های طرز، طریقه، سیاق، شیوه و معادل اینها به کاررفته است. " (داد. 1375: ص 73).

در یکی دیگر از کتاب های کهن که در آن کلمه ی سبک به همین معنی استعمال شده مقدمه ی الشعر و الشعرا اثر ابو محمد عبدا... بن مسلم بن قتیبه دینوری است. (محبوب، 1363: ص 15).

" واژه ی سبک و مفهوم آن در آثار کهن عربی و فارسی بیشتر به جنبه ی ظاهری و بیرونی کلام مربوط می شد نه فکر و بینش نویسنده، به عبارت دیگر از این مفهوم " (طرز بیان ما فی الضمیر))" را که امروزه به عنوان یکی از تعاریف سبک بیان می شود اراده نمی کردند. به طور کلی اصطلاحات معادل سبک به مفاهیم گوناگون، گسترده و مبهم آمده است. (همان: ص 7).

رومیان نخستین مردمانی بوده اند که درباره ی سبک و سخن سنجی اظهار نظر کرده اند. آنان سبک را برای تعیین مرتبه ی سخن به کار می برند و سخن را به سه سبک والا، معتدل و عامیانه تقسیم می کردند (شمیسا. 1384: ص 17).

"سبک، نویسنده ی رومی، سبک را آشکارکننده ی سرشت و روح آدمی دانسته و سخن را به حرکت زندگی آدمی مانند کرده است" (همان: ص 16).

خلق یک اثر ادبی و یا در معنای وسیع تر هر نوع گفتار و نوشتار نتیجه ی فرایندی به ظاهر ساده اما به واقع پیچیده است: "سیر یک مفهوم از اندیشه به زبان" یا بهتر بگوییم "بیان" وقتی توسط افراد مختلف گفته می شود شکل های مختلف پیدا می کند. علت این امر، هم می تواند تفاوت در اندیشه های افراد باشد و هم تفاوت در شیوه ی بیان آن ها، علت هرچه باشد نتیجه، تفاوت سبک هاست.

تعریف سبک و سبک شناسی

یکی از فنون ادبی فارسی که در قرون اخیر مطمح نظر ادبا قرار گرفته و خاورشناسان و ایرانیان ادیب به آن توجه کرده اند سبک شناسی است.

"سبک" [Sabk] در لغت به معنای گداختن چیزی پس از ریختن و ریخته کردن زر و سیم

سبک شناسی: مفاهیم، نظریه ها و کلیات

است (لغت نامه دهخدا).

"سبک" عبارت از روشی است که شاعر یا نویسنده ادراک یا احساس (ما فی الضمیر) خود را بیان می کند (معین، 1387، ج2: ص188).

ادبای قرن اخیر سبک را مجازا به معنی طرز خاصی از نظم یا نثر استعمال کرده اند و تقریباً آن را برابر Style اروپائیان نهاده اند (بهار، 1327، مقدمه: 15).

"دیمتریوس سخن را به چهار نوع: عادی (ساده)، عالی (مجلل)، جمیل (آراسته) و قوی (نیرومند) و چهار ضد سبک خشک، بارد، مصنوع و ضعیف تقسیم کرده است" (زرین کوب، 1375: ص78).

"ارسطو نیز در فن خطابه سبک را به ساده و عالی تقسیم کرده و سبک عالی را مختص سخنی دانسته است که لغت در معنی موضوع به کار برده نشده باشد" (همان: ص724).

"اصطلاح سبک را نمی توان تابع یک تعریف فشرده دانست. سبک پدیده ای انسانی و چند وجهی است، به همین جهت شناخت آن مستلزم رشته ی پیچیده ای از بررسی های همه جانبه است. سبک خود واقعیتی محسوس و عینی است ولی تعریف آن نظری است" (غیاثی، 1368: ص10).

از میان تعاریف گوناگونی که برای سبک ارائه شده، بخش عمده ای به اندیشه و نگاه صاحب اثر نظر دارد، بخشی به شیوه ی بیان مطلب و تعدادی نیز به هردو. البته تقسیم بندی های دیگری نیز در کتب مختلف ذکر شده است. مثلاً شمیسا معتقد است تعریف های مختلف نشان دهنده ی سه محور اساسی در بحث سبک است:

- 1) نگرش خاص
  - 2) گزینش
  - 3) عدول از هنجار
- (شمیسا، 1384: ص23)

محور اول سبک را حاصل طرز فکر نگاه و بینش مؤلف می داند.

محور دوم بر گزینش آگاهانه ی واژه ها و عبارات در زبان.

و محور سوم بر انحراف و خروج از هنجارهای عادی زبان تکیه دارد.